

Dóbk Ágnes

recenzió

Vogel Zsuzsa. *Az olvasás útjain, a biográfiától a közköltészetig: Faludi Ferenc műveinek fogadtatása*. Erdélyi Tudományos Füzetek 292. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2020.

Vogel Zsuzsa 2020-ban megjelent kötete Faludi Ferenc műveinek recepcióját vizsgálva új szempontokat, módszereket és forrásokat von a Faludi-kutatásba. A monográfia alapját a szerző 2013-ban megvédett PhD-dolgozata képezi, amelyet jelen formában az újabb szakirodalom eredményeit felhasználva dolgozott át és tett közzé.

Faludi Ferenc műveit több szempontból vizsgálták az eddigi kutatások: irodalmi munkásságát, líráját és prózai műveit főként európai kontextusba helyezve elemezték, olasz, német, francia forrásszövegeket azonosítva. Négyesy László Faludi-kritikai kiadásának megjelenése óta újabb Faludi-versek kéziratát tárták fel a kutatók. A Faludi műveire irányuló kutatás kiterjedt a Faludi-versszövegeket tartalmazó kéziratok énekeskönyvekre és versgyűjteményekre is. Újabban Borián Elréd a Faludi verseinek kötetkompozícióját illető kérdéseket járta körül. Ezekhez a kutatásokhoz kapcsolódik Vogel Zsuzsa, aki monográfiája egyes fejezeteiben azokra a kérdésekre keresi a választ, hogy a 18–19. század folyamán kik, mikor és hogyan olvashatták, használhatták Faludi Ferenc műveit.

Az egyes fejezetek más-más nézőpontját világítják meg a Faludi-recepciónak, ennek megfelelően Vogel a különböző kérdéskörök kidolgozásához eltérő módszereket alkalmaz – az adott tematika hívja életre a vizsgálatához használt eljárást.

A kötet első fejezete a Faludi-életrajzok kérdését tárgyalja. Összefoglalja az eddigi szakirodalom eredményeit, számba veszi az életrajzi adatok forrásait, majd ezek segítségével az összes rendelkezésre álló, ismert adat alapján írja le Faludi életét. A szakirodalomban az életrajzra vonatkozó ellentmondásos állításokat – mint például Faludi születési helye és ideje – kiemeli és tisztázza (24–26). Faludi személyiségét is igyekszik árnyaltan bemutatni, amennyire a rendelkezésre álló források lehetővé teszik: ebben segítségére vannak az *Omniárium*, Faludi jegyzetfüzetének bejegyzései, levelei, valamint kortársak közlései – így a Faludi-kiadások peritextusaiban megjelenő Faludi-jellemrajzok. A szerző kitér a különböző korokban keletkezett életrajzok mögött húzódó koncepciókra is, valamint azokra a 19. századi írásokra és 20. századi kezdeményezésekre, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy Faludi az évszázadok során helyet kapjon a magyar irodalomtörténetben. Az életrajz ily módon történő kritikus feldolgozása kiváló alapját képezi a Faludi-recepció vizsgálatának, valamint hozzájárul annak tisztázásához, hogy a biográfiák hogyan határozták meg a művek olvasatát.

A második fejezet arra keresi a választ, hogy milyen olvasási, használati ajánlásokat hordoznak a szövegek és peritextusai. Vogel Zsuzsa Faludi prózai munkáin keresztül érzékletesen szemlélteti az olvasás módjának fokozatos változását, valamint az ezzel párhuzamosan népszerűvé váló műfajok megjelenését a 18. században: míg Faludi erkölcsnemesítő, nevelő célzattal írt munkáinak bevezetői a lassú, intenzív olvasást javasolják, a *Téli éjszakákegymást* követő történetei már az újfajta, folyamatos olvasást feltételezik. Ezt követően a monográfia szerzője két Faludi-mű – az *Udvari ember* címmel megjelent Gracián-fordítás és a *Szent ember* – létrejöttét meghatározó igényeket, célokat próbálja megvilágítani, illetve a lehetséges használatra

vonatkozó utalásokat azonosítani az előljáró beszédekben. Faludi legfőbb írói motivációja a használni akarás, amely később összekapcsolódik a szórakoztatás igényével. Az *Udvari ember* maximáinak elemzésénél Vogel Zsuzsa megállapítja, hogy a fordításban megfigyelhető stiláris változtatások a jobb megértést szolgálják: az utolsó száz maxima francia eredetijében szereplő kommentárok például hiányoznak Faludinál, illetve a magyarázatok adott esetben a főszövegben kapnak helyet (75–76). Az *Udvari ember* hatástörténetének fontos epizódja, hogy Nagy János szanyi plébános „alagyákba” ülteti és adja ki 1790-ben *Udvari kátó* címmel. Az átdolgozás elemzése nyomon követi Nagy János egyéni stilisztikai – főként tömörítéssel, gondolatátültetéssel járó – megoldásait, így egy érdekes példáját ismerjük meg Faludi fordítása 18. század végi értelmezésének. Nagy János munkája magán viseli kora költészetének társadalmi jellegzetességeit. Az ajánlásban megszólított mecénás – aki nélkül valószínűleg nem jelenhetett volna meg a könyv – mintegy megjeleníti a szövegben leírt *udvari embert*. Ami a tartalmat illeti, a legszembetűnőbb változtatás Nagy munkájában a nemzeti nyelv használatára, a magyar nyelven való verselésre ösztönző sorok (77–82). A *Szent ember* Faludi a szakirodalomban ritkábban vizsgált művei közé tartozik. Vogel Zsuzsa a munka műfaji sajátosságainak, lehetséges használati módjainak tanulmányozásakor megállapítja, hogy a moralizáló tartalom mellett itt már hangsúlyosabban van jelen a szórakoztatás szándéka. Az előljáró beszéd címzettje nem egy szűkebb réteg, mint a korábbi munkák esetében, hanem a „keresztény olvasó”. A szélesebb közönség felé fordulást igazolják a rövid, világi életben megvalósítandó, nem elvont erkölcsi tanácsok, tételek (87–88).

A kiadás- és nyomdatörténeti adatok hozzásegítenek a kiadványok értelmezéséhez. A harmadik fejezet Faludi munkáinak kiadásait veszi számba a 19. század elejéig; ehhez megvizsgálja a korabeli kiadói viszonyokat, azok anyagi bázisát és változásait. Ennek a vizsgálódásnak a forrásai maguk a kötetek, ezek tipográfiai kivitelezése, a címlapok által nyújtott információk, valamint a kiadók nyomtatott, a kiadványba épített levelei, egyéb kéziratos hagyatéka. Vogel Zsuzsa érdekes megállapítása a Faludi életében kiadott kötetek kapcsán: nem véletlen, hogy Faludi egy Paintner Mihályhoz intézett levelében azt írja, hogy a *Szent ember* példányait nagyrészt úgy kötötték be, hogy könnyen szét lehessen fejteni őket. Ennek oka az, hogy a könyveket később gyakran kötötték egybe tézisekkel, vizsgaanyaggal; több ilyen Faludi-mű példánya fennmaradt különböző gyűjteményekben, ez bizonyítja, hogy Faludi munkáit mint graduális könyveket is terjesztették (101–103).

A 18–19. századi Faludi-kiadások mögött álló kiadói politikák bemutatásánál fontos szerepet játszik Genette paratextus-elmélete, a peritextusok tartalmának vizsgálata. Vogel Zsuzsa megállapítja az előljáró beszédek és egyéb peritextusoknak nevezett szövegprezentációs elemek funkcióit, elemzi a címlapon feltüntetett szerzői névhez tartozó jelentésviszonyokat, a különböző kiadói intenciókat, a szerzői szándékot működtető konvenciókat, a szerző vagy kiadó által ajánlott olvasási stratégiát, a megszólított olvasói rétegeket, valamint a posztumusz kötetekben a tartalom változására vonatkozó információkat. Nem kerüli el figyelmét a tipográfiai eszközök jelentéstartalmának, a nyomdai kivitelezés változásainak vizsgálata sem. Az 1780-as években megjelent Faludi-művek peritextusai alapján megismerjük Révai Miklós, mint könyvkiadó vállalkozói stratégiáját, a korabeli könyvreklámokat, a nyomdászokkal kötött megállapodásokat, kirajzolódik a könyvpiac vásárlóereje és működése. Révai után Batsányi János kezdeményezte Faludi munkáinak kiadását, aki tudós könyvkiadó elődjéhez hasonlóan egy sorozat megjelenítését indítványozta, amelynek első kötete Faludi verseinek kiadása. A fejezet kitér

Kazinczy Faludiról alkotott véleményére is, amely meghatározó volt Faludinak az irodalmi kánonban elfoglalt pozícióját illetően. A szerző megállapítja, hogy valószínűleg nem is Kazinczy megítélése volt az, ami az évtizedek során változott, sokkal inkább az irodalmi nyilvánosság korabeli diskurzusai. Kazinczy és levelezőpartnerei Faludira vonatkozó megjegyzéseit a verselés, a nyelvújítás és az ízlés problémakörei mentén lehetne csoportosítani (125–129).

Révai és Batsányi szövegkiadásain keresztül tárgyalja a következő fejezet Faludi versei kiadásának, kéziratainak filológiáját. A két kiadó más-más módon nevezi meg megcélzott olvasóit és a javasolt olvasási technikákat. Míg Révai esetében a megnyerni kívánt olvasói réteg többnyire a „hazafiak”, „nagyjaink” és a dedikáció címzettjei, addig Batsányinál a „tudós” olvasó. Olvasási ajánlásuk is eltérő: Révai több szövegvariánst közöl, ezzel felkínálja az olvasónak, hogy maga döntsön a szöveg hitelességének kérdésében. Batsányi ajánlása a nemzeti nyelv és poézis eszménye felől olvastatja a Faludi-műveket. Mindkét kiadó hangsúlyozza, hogy Faludi munkássága követésre méltó és a magyar nyelvű irodalom eszméjéhez kapcsolódik. Révai szerkesztési elveit a nyelvművelés fontossága, az ízlésformálás vezetik, Batsányi a nyelv természetes fejlődését akarja elősegíteni azzal, hogy kiadja a jeles magyar szerzők munkáit. Mindketten kötelességüknek érzik, hogy a kiadásra szánt szövegeken javításokat végezzenek, ezeket a saját maguk által kijelölt nyelvi norma határozza meg. Révai javításai nagyrészt a nyelvi egyezésesítés irányába mutatnak, ezeket és más típusú változtatásait számos példán keresztül szemlélteti a fejezet (147–148). Batsányi már Révai kiadásának hibáit is javítja, Faludi verseinek „fogyatkozásait” ezután veszi sorra; négy pontba foglalja módosításait: logikai, verstanra vonatkozó, ízlésbeli és nyelvi hibák (151–153).

A kötet következő nagyobb egysége arra keresi a választ, kik olvasták Faludi műveit a 18. században. Az ezirányú kutatás elsődleges forrásai a possessor-bejegyzések, látogatási könyvek, margináliák, aláhúzások, a vizsgálat alapjait jelentő köteteket pedig a különböző típusú erdélyi könyvtárak őrzik. A kollégiumi tékák diákok, tanárok, patrónusok hagyatékából gyarapodtak, az egyes köteteknek pedig több tulajdonosuk és használójuk volt. Faludi művei a főúri gyűjteményekben is megtalálhatók voltak, mint a Teleki Könyvtár vagy a Batthyáneum. A *Nemes asszony* példányai több gyűjtemény esetében érdekes információkat hordoznak. A Teleki Könyvtár látogatási könyvében van adat arról, hogy egy női olvasó tanulmányozta (169), gróf Székely László példányában pedig az erkölcsi, gyakorlati útmutatásokat emelte ki az olvasó (175). A possessor-kutatás eredményességét számos tényező nehezíti, így a bejegyzések áttekintéséből nem vonhatók le általános konklúziók. A bemutatott, tulajdonosi bejegyzésekkel rendelkező kötetek azonban így is hozzájárulnak a Faludi-recepció komplexebb vizsgálatához.

Faludi költészetének fogadtatását a közköltészet kontextusában is tanulmányozza a szerző, ami azért is fontos, mert annak ellenére, hogy Faludi életében versei nem jelentek meg nyomtatásban, kéziratok, énekeskönyvek, verses kéziratok, ponyvanyomtatványok formájában terjedtek az olvasók között. A vizsgálat fő bázisát és kiindulópontját a Stoll-bibliográfia tételei jelentik. A kéziratok terjedését kimutató statisztika eredményei kimutatják, melyek voltak a legnépszerűbb versek, illetve milyen kronológiai változások figyelhetők meg a recepcióban (191–201). A lejegyzett szövegek a legtöbb esetben a Faludi-versek variánsai, parafrázisai. Az egyes átalakítások típusainak bemutatása jól érzékelteti, hogy a befogadó közeg hogyan határozta meg a szövegek alakulását. Vogel Zsuzsa a variánsok mellett az ismertebb szerzők művein tetten érhető Faludi-hatást is bemutatja (215–219).

A kötetben összegyűjtött kutatások hozzájárulnak a Faludi-szakirodalom eredményeihez, árnyalják a Faludi korabeli fogadtatásáról kialakult képet. Az egyes fejezetek logikusan követik egymást, a kutatás kiterjed a 18–19. századi recepció minden lehetséges formájára. A különböző források feldolgozásának módszertana viszonyítási alapként szolgálhat minden hasonló, egy-egy szerző recepciójára vonatkozó kutatás esetében.

Summary

Zsuzsa Vogel's volume explores the reception of Ferenc Faludi's works, bringing new perspectives, methods, and sources to Faludi studies. The volume seeks to answer the question by whom, when, and how Ferenc Faludi's works were read and used during the eighteenth and nineteenth centuries. Each chapter illuminates a different perspective on the reception of Faludi, and Vogel uses different methods to develop the different issues – the particular theme gives rise to the method of inquiry. The main sources of the research include the manuscripts of the Faludi books, the correspondence of contemporary writers, poets, publishers, and printers, the records of the owners of the Faludi books in the major Transylvanian libraries, and the Faludi series in the manuscript books. The analysis of the sources reveals the knowledge, use, and readership of Faludi's texts among different sections of society.

Tags: 18-19. század, 18. század, Faludi Ferenc, peritextusok, recepció, szövegvariáns

Tagged 18-19. század, 18. század, Faludi Ferenc, peritextusok, recepció, szövegvariáns